

Wzrastanie w człowieczeństwie w pedagogice towarzyszenia *Growing in Humanity in the Pedagogy of Accompaniment*

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this article is to present the assumptions of the pedagogy of accompaniment developed by Professor Zbigniew Marek as a theoretical and practical foundation for the integral and holistic development of the human person.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem was formulated as follows: What are the theoretical foundations of the pedagogy of accompaniment in Zbigniew Marek's conception, and what possibilities for its application can be identified in educational processes? The study employed a qualitative content analysis based on a hermeneutic-interpretative approach.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The argumentative process consists of an introduction and three issue parts: the inspirations and anthropological foundations of the pedagogy of accompaniment, its relationships to the Spiritual Exercises and Ignatian pedagogy, and the principles of educational accompaniment in the process of the humanity growth. The analysis focuses on reconstructing the fundamental anthropological, axiological, and pedagogical categories present in Zbigniew Marek's conception.

RESEARCH RESULTS: The pedagogy of accompaniment, rooted in the tradition of Jesuit upbringing and teaching as well as Ignatian pedagogy, provides a valuable foundation for educational practice oriented towards the integral development of the human being. Its principles create a coherent interpretative framework for contemporary processes of upbringing and education.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The conducted analysis indicates the need for further research upon the possibilities of applying the pedagogy of accompaniment in the pedagogical practice. Of particular importance are educational relationships based on the subjective treatment of a person, respect for her/his dignity, and the pedagogical presence understood as "being with and for others" in the process of personal and social (communal) development.

→ **KEYWORDS:** PEDAGOGY, ACCOMPANIMENT, IGNATIAN PEDAGOGY, EDUCATION, PERSONAL DEVELOPMENT

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie założeń pedagogiki towarzyszenia opracowanej przez Zbigniewa Marka jako teoretycznej i praktycznej podstawy integralnego i holistycznego rozwoju osoby ludzkiej.

PROBLEMY I METODY BADAWCZE: Problem badawczy sformułowano w następujący sposób: jakie są teoretyczne podstawy pedagogiki towarzyszenia w koncepcji Zbigniewa Marka oraz jakie możliwości zastosowania znajdują jej założenia w procesach edukacyjnych? W badaniu zastosowano jakościową metodę analizy treści o charakterze hermeneutyczno-interpretacyjnym.

PROCES WYWODU: Proces wywodu obejmuje wprowadzenie oraz trzy zagadnienia: inspiracje i antropologiczne założenia pedagogiki towarzyszenia, jej związki z *Ćwiczeniami duchowymi* i pedagogią ignacjańską oraz zasady towarzyszenia wychowawczego w procesie wzrastania w człowieczeństwie. Analiza koncentruje się na rekonstrukcji podstawowych kategorii antropologicznych, aksjologicznych i pedagogicznych obecnych w koncepcji Zbigniewa Marka.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Pedagogika towarzyszenia, zakorzeniona w tradycji wychowania i nauczania jezuickiego i pedagogii ignacjańskiej, stanowi wartościową podstawę praktyki edukacyjnej ukierunkowanej na integralny rozwój człowieka. Jej założenia tworzą spójną perspektywę interpretacyjną dla współczesnych procesów wychowania i edukacji.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Przeprowadzona analiza wskazuje na potrzebę dalszych badań nad możliwościami wykorzystania pedagogiki towarzyszenia w praktyce pedagogicznej. Szczególne znaczenie mają relacje edukacyjne oparte na podmiotowym traktowaniu osoby, szacunku dla jej godności oraz wychowawczej obecności rozumianej jako „być z i dla innych” w procesie rozwoju osobistego i społecznego (wspólnotowego).

→ **SŁOWA KLUCZE:** PEDAGOGIKA, TOWARZYSZENIE, PEDAGOGIA IGNACJAŃSKA, EDUKACJA, ROZWÓJ OSOBOWY

Wstęp

W serii „Biblioteka Pedagogiki Ignacjańskiej” w roku 2017 ukazała się monografia *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej* autorstwa Zbigniewa Marka, zaliczanego do przedstawicieli pedagogiki religii. W publikacji tej autor podejmuje próbę opisu wychowania z perspektywy idei towarzyszenia. W recenzji wydawniczej Bogusław Milerski stwierdził, że Marek

[...] w swoim podejściu reaktywuje podstawowe kategorie pedagogiki humanistycznej. Jego koncepcja jest apologią podmiotowości uczestników wychowania i ich samostanowienia. [...] W swojej argumentacji odwołuje się nie tylko do dorobku pedagogiki współczesnej, lecz również wykorzystuje źródła związane z tradycją religijną, a konkretnie ignacjańską (jezuicką).

W niniejszym opracowaniu, nawiązując do wskazanej sugestii, podejmuję próbę przybliżenia myśli pedagogicznej Zbigniewa Marka, stanowiącej nadal aktualną i inspirującą perspektywę interpretacji procesów edukacyjnych. Celem opracowania jest przedstawienie podstawowych założeń pedagogiki towarzyszenia oraz zwrócenie uwagi na znaczenie kultury i religii w procesie osiągania przez człowieka dojrzałości osobowej. W tym kontekście problem badawczy sformułowano w postaci pytania: jakie są teoretyczne podstawy pedagogiki towarzyszenia określone przez Zbigniewa Marka w perspektywie osobowego rozwoju człowieka? Istotne jest również pytanie o możliwości zastosowania tych założeń w praktyce edukacyjnej oraz o zasady pedagogicznego towarzyszenia, które z nich wynikają.

Podstawy antropologiczne

Refleksja nad człowiekiem oraz objaśnianie jego natury prowadzą do poszukiwania odpowiedzi na wiele pytań, często reprezentujących odmienne, a niekiedy skrajne stanowiska. Zjawisko to wyjaśniają systemy filozoficzne oraz oparte na nich antropologie. Istotne miejsce w tym zakresie zajmują również takie dyscypliny jak etyka, aksjologia, socjologia, prakseologia, psychologia. W pedagogice towarzyszenia Marek odwołuje się do ustaleń wypracowanych przez chrześcijańską filozofię i teologię. Stwierdza on, że „nauki te określają człowieka mianem istoty cielesno-duchowej, by podkreślić nierozłączność jego ducha i ciała oraz idących z nimi w parze przymiotów wewnętrzności i zewnętrznosci” (Marek, 2017b, s. 129).

Jak zauważa Marek, charakterystycznym rysem człowieka jest jego odmienność, którą łączymy z pojęciem osoby. Treści wpisane w termin „osoba” doprowadziły do wypracowania systemu filozoficzno-społeczno-teologicznego określanego mianem „personalizm”. Należy zauważyć, że nurt ten występuje w wielu odmianach. Personalizm, choć nie jest jednolitym systemem, to stanowi, jak spostrzega Barbara Kiereś,

[...] główną tradycję myślową, sięga bowiem samej Ewangelii i przenika całą mentalność polską we wszystkich dziedzinach życia i nauki. Jego typowe cechy to: przekonanie o nieskończonej godności człowieka, o jego transcendencji wobec świata przyrody oraz jego wolności osobistej, a także społecznej (2016, s. 273).

Z kolei Marian Nowak konkluduje, że personalizm jest postawą życiową,

[...] to myślenie walczące, ukierunkowane na praktykę, zaangażowane filozoficznie i politycznie, reakcja na sytuacje alienujące osobę (społecznie i politycznie). Jest to więc myślenie czujne na dążenia do ideologizacji życia, postaw, wychowania itp. Chodzi tu bowiem o obronę człowieka przed taką ideologiczną organizacją życia, która mogłaby prowadzić do podeptania godności osoby ludzkiej (2008, s. 81).

W ujęciu Zbigniewa Marka człowiek jest osobą. Akcentuje, że wyjaśnianie istoty personalizmu nawiązuje do znaczeń przypisanych humanizmowi, a niekiedy bywa z nim

utożsamiane, to jednak personalizm należy od humanizmu odróżnić. Różnica ta wynika przede wszystkim z odmiennego rozumienia natury człowieka oraz celu jego życia. Jak stwierdza Marek:

Brak zgody na jednorodne jej wyjaśnianie doprowadziło do wypracowania dwóch jego określeń: personalizm antropocentryczny (humanistyczny) i personalizm teocentryczny (chrześcijański). Przedstawiciele personalizmu antropocentrycznego uważają człowieka za centrum wszechświata, natomiast dla personalizmu teocentrycznego, z którym identyfikuje się chrześcijaństwo, takim centrum jest Bóg – ostateczna zasada egzystencji świata i człowieka (2017b, s. 141).

Przyjęcie takiego stanowiska stanowi dla badacza fundament refleksji nad celami, zasadami i sposobami postępowania w procesach edukacyjnych oraz podstawę formułowania określonej postawy wychowawczej. Odnosząc założenia personalizmu chrześcijańskiego do wychowania, autor zasadnie wyjaśnia, że może on

[...] pomagać człowiekowi w rozumieniu istoty swego człowieczeństwa przez to, że uczy szacunku zarówno do drugiego człowieka, jak też do siebie. Uświadamia, że nikt nie istnieje dla siebie, ale żyje wspólnie z innymi, pełni różne funkcje społeczne, wypełnia różnego rodzaju zadania na rzecz innych osób (Marek, 2017b, s. 143).

Marek zauważa, że antropologia wypracowana w filozofii i teologii chrześcijańskiej sytuuje człowieka na najwyższym poziomie hierarchii bytów świata biologicznego. O jego szczególnej pozycji decyduje inteligencja, która uzdalnia go do wykraczania poza granice świata ożywionego (Marek, 2017b, s. 144). W konsekwencji odmiennosc i odrębność człowieka wskazują na przysługującą mu godność, wpisaną w jego naturę. Profesor perswaduje, że godność „wyraża afirmację osoby oraz to wszystko, co ją odróżnia od pozostałych istot, co powoduje, że człowiek staje się ośrodkiem życia świata” (Marek, 2017b, s. 144–145).

Zdaniem Marka w odkrywaniu własnej niepowtarzalności i godności człowieka pomagają zarówno poznanie naturalne, jak i poznanie religijne (Marek, 2017b, s. 145). Szerzej omawia to zagadnienie w opracowaniu *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* Jako chrześcijanin i kapłan katolicki Zbigniew Marek stoi na stanowisku zgodnym z nauczaniem Kościoła, według którego wiara nie wyklucza poznania naturalnego. Jest przekonany, że

[...] o ile w poznaniu naturalnym człowiek posługuje się naturalną zdolnością poznawczą, jaką jest jego intelekt, o tyle w przypadku poznania religijnego opiera się na wiedzy objawionej przez Boga. Bóg odsłania przed ludźmi swoje wyjaśnienia dotyczące pytań o początek, cel, przeznaczenie człowieka oraz sens jego egzystencji itp. Tłumaczy też, że poznanie religijne przenika rozum, wolę i uczucia człowieka i dlatego zdecydowanie wpływa na całą jego postawę (2014, s. 53–54).

Z takiego ujęcia wynika, że chrześcijaństwo ubogaca naturalne przymioty stanowiące o godności człowieka, takie jak zdolność poznawania, kochania czy bycia wolnym

podmiotem, treściami czerpanymi z Bożego Objawienia. Podkreśla autor, że „dostęp do tak rozumianej godności człowieka możliwy jest za pośrednictwem personalizmu chrześcijańskiego i promowanego poznania religijnego” (Marek, 2017b, s. 146).

Refleksja nad podstawami antropologicznymi pedagogiki ignacjańskiej, przeprowadzona przez Zbigniewa Marka, pozwala stwierdzić, że personalizm chrześcijański, a także teocentryzm i chrystocentryzm, stanowią jej fundamentalne założenia. Pedagogika ta jest zarazem istotnym punktem odniesienia dla dalszych rozważań nad pedagogicznym towarzyszeniem. Akcentowana w niej potrzeba troski o możliwie pełny i integralny rozwój talentów, którymi Bóg obdarzył człowieka, oraz o budowanie osobowych relacji z innymi ludźmi sprzyja wzajemnemu dzieleniu się doświadczeniami życiowymi. W pedagogice ignacjańskiej tego rodzaju działania określa się mianem *cura personalis*, co podkreśla znaczenie troski, jaką należy otoczyć każdą osobę (Marek, 2017b, s. 148).

Towarzyszenie oparte na *Ćwiczeniach duchownych* i pedagogii ignacjańskiej

Jednym z istotnych nurtów wychowania chrześcijańskiego jest system edukacyjno-wychowawczy rozwijany przez zakon jezuitów, którego założycielem był św. Ignacy Loyola (zm. 1556 r.). Źródłem wypracowanej pedagogii ignacjańskiej należy poszukiwać przede wszystkim w opracowanych przez św. Ignacego Loyolę *Ćwiczeniach duchownych* (2006; Gray, 2000, s. 6 n.). Jak wyjaśnia Zbigniew Marek, dzieło to „nie jest przeznaczone do czytania, lecz *stricto* odnosi się do ćwiczeń ducha, które angażują ciało, umysł, serce i duszę człowieka” (2017, s. 35). Jego specyfika wyraża się w metodzie indywidualnego prowadzenia człowieka ku Bogu, opartej na przekonaniu św. Ignacego, że człowiek należy do Boga, żyje dla Boga, w Nim odnajduje swoje dobro i szczęście (Marek, 2017b, s. 35). Podkreśla, że *Ćwiczenia duchowne* nie ograniczają się do przedstawienia treści przeznaczonych do rozważania. Oczekuje się bowiem od osób korzystających z tej metody, aby kontemplowały rzeczywistość, wyobrażały sobie określone sceny, poddawały refleksji własne uczucia oraz dokonywały oceny podejmowanych wyborów i działań. Proces ten wymaga pełnego zaangażowania intelektualnego, emocjonalnego i duchowego (wolicjonalnego) człowieka (Marek, 2017b, s. 37).

Charakterystyczną cechą ćwiczeń duchownych jest to, że „odprawiający je w odosobnieniu, na medytacji i modlitwie przed Bogiem, poszukuje, czego żąda od niego Stwórca. Chodzi przede wszystkim o wybór sposobu życia albo o jego zmianę” (Marek, 2017b, s. 39). W związku z tym istotną rolę odgrywa kierownik ćwiczeń, od którego wymaga się umiejętności „pozostawienia odprawiającego sam na sam z Bogiem”. Jego zadaniem jest wspieranie rekolektanta w odkrywaniu woli Bożej odnoszącej się do jego życia i podejmowanych wyborów (Marek, 2027b, s. 41). W konsekwencji podczas ćwiczeń duchownych kształtuje się szczególnie triada, relacja obejmująca trzy podmioty: Bóg,

rekoлектant, kierownik. W jej ramach dochodzi do dialogu między rekoлектantem a Bogiem, przy dyskretnym udziale kierownika ćwiczeń. Pełni on funkcję świadka zachodzących przemian oraz nawiązywanych relacji, nie ingerując bezpośrednio w ich przebieg (Marek, 2017b, s. 41–42).

Marek zwraca uwagę, że założenia kierownictwa duchowego, rozumianego jako towarzyszenie w procesie odbywania ćwiczeń duchownych, zostały przez jezuitów przeniesione na grunt działalności edukacyjnej. Charakteryzuje się ona dynamiką wspierającą rozwój osoby zgodny z antropologiczną i aksjologiczną wizją człowieka zawartą w tradycji ignacjańskiej (Marek, 2017a, s. 23). W konsekwencji również w procesach edukacyjnych od wychowawcy lub nauczyciela oczekuje się, że będzie nie tylko przewodnikiem, lecz także świadkiem i towarzyszem wychowanka w jego wzrastaniu, dążeniu do osiągnięcia pełni człowieczeństwa.

Vincent J. Duminuco określa pedagogię jako drogę, na której nauczyciele i wychowawcy towarzyszą uczniom i wychowankom w ich wzroście i rozwoju. Wyjaśnia, że pedagogii, rozumianej jako sztuka i nauka wychowania, nie można redukować wyłącznie do metodologii. „Powinna ona zawierać światopogląd i wizję ideału osoby ludzkiej, którą chcemy wychowywać. Wyznacza to cel, któremu podporządkowane są wszystkie aspekty tradycji wychowania i dostarcza kryteriów do wyboru środków, które mają być zastosowane w procesie wychowywania” (Duminuco, 2008, s. 175). Wypracowana pedagogia ignacjańska stanowi zatem celowy proces obejmujący kontekst, doświadczenia, refleksję, działanie oraz ewaluację (*Podstawy edukacji ignacjańskiej*, 2006, s. 115–139; Mółka, 2010, s. 222–225). Jak podkreśla Duminuco, jest ona „ciągłym i powtarzanym cyklem uczenia się i wzrostu” (Duminuco, 2008, s. 182).

Odwołując się do wymienionych elementów pedagogii ignacjańskiej, stanowiących podstawę jezuickiego modelu wychowania, Zbigniew Marek zauważa, że

[...] działania te tworzą jedną spójną całość, która ukazuje drogę rozwoju osoby. W procesie tym ważną do spełnienia rolę ma wychowawca – nauczyciel. Jego zadaniem należy wspierać wychowanka w nabywaniu możliwie najobszerniejszej wiedzy dotyczącej gromadzonych doświadczeń, by – inspirując się nią – wybierać i czynić dobro (2017b, s. 55).

Badacz przekonuje również, że pedagogii ignacjańskiej nie należy postrzegać jedynie jako metodologii działań pedagogicznych. Jak pisze: „chodzi o przeprowadzenie osoby przez próg ograniczoności i wprowadzenie jej w rzeczywistość odkrytą człowiekowi przez samego Boga, którą jest nieskończoność życia w Jego bliskości” (Marek, 2017b, s. 109). W tym sensie pedagogia ignacjańska zmierza przede wszystkim

[...] w kierunku kształtowania zarówno światopoglądu osoby, jak i tworzenia przez nią wizji człowieczeństwa. Wizja ta odwołuje się do wolności, zaufania, miłości, służby oraz do działania łaski Bożej, które daje poczucie bezpieczeństwa i pewności, że jedynie Bóg jest w stanie doprowadzić człowieka do pełni szczęścia i pełni życia (Marek, 2017b, s. 56).

W pedagogii ignacjńskiej oraz związanym z nią procesie edukacyjnym szczególne znaczenie przypisuje się pojęciom: *cura personalis* (troska o każdą osobę i o całą osobę) oraz *magis* (więcej, bardziej, lepiej), które należą do charakterystycznych cech jezuickiego modelu wychowania (Kolvenbach, 1992, s. 94). Zdaniem Marka pojęcia te, odnoszone do procesu edukacyjnego, nadają nową jakość wychowaniu, podkreślając godność osoby i jej podmiotowość (Marek, 2017b, s. 296). Jednym z istotnych wyróżników pedagogii ignacjańskiej jest stawianie osoby ludzkiej w centrum procesu wychowania oraz formowania jej do życia na rzecz innych. Chodzi przede wszystkim o rozwijanie postaw otwartości, odpowiedzialności, wrażliwości na sprawiedliwość społeczną oraz zdolności do życia z innymi w harmonii i miłości (Marek, 2017b, s. 111). W tej perspektywie wychowanie ukierunkowane jest nie tylko na integralny rozwój człowieka, lecz także na przygotowanie go do odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym i wspólnotowym oraz podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego.

Zasady towarzyszenia pedagogicznego

Andrzej M. de Tchorzewski określa zasady jako ogólnie uznane i powszechnie akceptowane dyrektywy działania, zachowania i postępowania człowieka. W odniesieniu do wychowania stanowią one wskazania teoretyczne o charakterze prakseologicznym, ukierunkowujące czynności wychowawcze na osiągnięcie zamierzonych celów. Podkreśla przy tym, że postępowanie wychowawcze nie może mieć charakteru przypadkowego, lecz powinno być organizowane zgodnie z określonymi zasadami (Tchorzewski, 2018, s. 132).

Do problematyki towarzyszenia pedagogicznego nawiązuje również Krzysztof Biel. Odnosząc się do pracy z osobami niedostosowanymi społecznie, wskazuje, że towarzyszenie inspirowane pedagogią ignacjańską powinno opierać się na takich zasadach, jak: słuchać uważnie, mówić ostrożnie; wyzwoić od wolności; szacunek wobec wyjątkowości każdego człowieka; towarzyszyć z czystymi zamiarami; spotykać w miłości. Zwraca także uwagę na znaczenie osobowej relacji człowieka z Bogiem (2010, s. 284–285).

Zbigniew Marek, odwołując się do założeń pedagogii ignacjańskiej, podkreśla wychowawczy wymiar towarzyszenia oraz potrzebę jego teoretycznego opisu (2017b, s. 290). Na podstawie jego analiz można wyodrębnić kilka podstawowych zasad towarzyszenia pedagogicznego.

Odwoływanie się do Transcendencji

W pedagogii ignacjańskiej wychowanie jest ujmowane w perspektywie transcendencji. Człowiek postrzegany jest jako osoba powołana do relacji z Bogiem, dlatego proces wychowania obejmuje nie tylko rozwój psychiczny, społeczny i kulturowy, ale również

religijny i duchowy. Towarzystwo pedagogiczne powinno zatem uwzględniać pytania o sens życia, dobro i ostateczny cel ludzkiej egzystencji. W tym kontekście istotne znaczenie mają idee *cura personalis* oraz *magis*, wyrażające troskę o integralny rozwój człowieka i dążenie do pełniejszego człowieczeństwa (Marek, 2017b, s. 290).

Podmiotowość, wolność i indywidualność osoby

Zasada ta wynika z personalistycznej wizji człowieka jako osoby obdarzonej godnością, wolnością i zdolnością do samostanowienia. Wychowanek nie jest przedmiotem oddziaływań pedagogicznych, lecz aktywnym uczestnikiem własnego rozwoju. Zadaniem wychowawcy jest wspieranie procesu odkrywania prawdy o sobie, rozwijania odpowiedzialności oraz podejmowania świadomych decyzji. Szacunek dla wolności oznacza rezygnację z przymusu i dostosowanie działań wychowawczych do indywidualnych potrzeb oraz możliwości konkretnej osoby. Towarzystwo polega zatem na wspieraniu wychowanka w podejmowaniu własnych decyzji, a nie na ich narzucaniu (Marek, 2017b, s. 51; 2022, s. 168).

Relacyjność i dialog

Wychowanie dokonuje się w relacji osób. Relacja pedagogiczna nie jest wyłącznie formą oddziaływania, lecz przestrzenią spotkania, wymiany doświadczeń i wzajemnego rozwoju. Dialog oznacza postawę otwartości, uważności oraz gotowości do słuchania drugiego człowieka. Wychowawca występuje w roli towarzysza, co wymaga empatii, zaufania, roztropności oraz umiejętności rozumienia drugiego człowieka (Marek, 2017b, s. 62). Relacyjność zakłada również wzajemność – wychowawca nie tylko wspiera wychowanka, lecz sam pozostaje otwarty na przemianę płynącą ze spotkania (Marek, 2017b, s. 161–167).

Wspieranie rozwoju kompetencji intelektualnych

Towarzystwo pedagogiczne służy integralnemu rozwojowi osoby, obejmującemu sferę poznawczą, emocjonalną, moralną i duchową. Kompetencje intelektualne nie ograniczają się do zdobywania wiedzy, lecz obejmują także zdolność krytycznego myślenia, interpretowania rzeczywistości i podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Wiedza staje się w tym ujęciu narzędziem samopoznania i rozumienia świata. Jak podkreśla Marek, proces edukacji prowadzi do kształtowania kompetencji mentalnych, intelektualnych, wolitywnych i emocjonalnych, które pomagają człowiekowi odnaleźć własne miejsce w świecie (Marek, 2017b, s. 90).

Współpraca środowisk wychowawczo-społecznych

Proces wychowania dokonuje się w wielu wzajemnie powiązanych środowiskach: rodzinnym, szkolnym, społecznym i religijnym. Skuteczność przedsięwzięć wychowawczych zależy od ich wzajemnej spójności oraz harmonijnej współpracy opartej na partnerstwie i wspólnocie wartości. Brak koordynacji może prowadzić do osłabienia procesu wychowawczego i dezorientacji aksjologicznej. Dlatego odpowiedzialność za rozwój młodego człowieka spoczywa nie tylko na pojedynczym pedagogu, lecz na całym środowisku wychowawczym. Jak podkreśla pedagogia ignacjańska, człowiek potrzebuje świadków wartości i autentycznych wzorów osobowych, które wspierają jego drogę ku dojrzałości i odpowiedzialnemu uczestnictwu w życiu społecznym (Marek, 2017b, s. 103; *Podstawy edukacji ignacjańskiej*, 2006, s. 6).

Podsumowanie i rekomendacje

Anna Walulik zauważa, że rozwijana przez Zbigniewa Marka pedagogika towarzyszenia, wyrastająca z tradycji *Ćwiczeń duchownych* i pedagogii ignacjańskiej, służy „osiąganiu nowej jakości życia” (Walulik, 2017, s. 22). Perspektywa ta koresponduje z refleksją Jerzego Bagrowicza, który wychowanie inspirowane chrześcijańską wizją człowieka ujmuje jako proces wzrastania w człowieczeństwie oraz przygotowania do odpowiedzialnego funkcjonowania w warunkach współczesnego pluralizmu kulturowego i religijnego (Bagrowicz, 2006, s. 19).

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że pedagogika towarzyszenia Zbigniewa Marka stanowi spójną koncepcję wychowania, zakorzenioną w personalizmie chrześcijańskim i tradycji ignacjańskiej. Jej fundamentem jest przekonanie o niezbywalnej godności osoby, integralnym charakterze ludzkiego rozwoju oraz wychowaniu rozumianym jako proces odpowiedzialnego towarzyszenia człowiekowi w odkrywaniu prawdy o sobie, podejmowaniu wolnych decyzji i osiąganiu dojrzałości osobowej. W tej koncepcji wychowawca nie narzuca gotowych rozwiązań, lecz wspiera wychowanka poprzez dialog, budowanie relacji opartych na zaufaniu oraz poszanowanie jego wolności i podmiotowości. Warto podkreślić, że przedstawione założenia nie pozostały jedynie przedmiotem refleksji naukowej Zbigniewa Marka, lecz znajdowały wyraz również w jego postawie jako nauczyciela akademickiego, pedagoga, kapłana i jezuitę. W bezpośrednich relacjach potrafił inspirować do samodzielnych poszukiwań, pogłębionej refleksji oraz odpowiedzialnego rozwoju, rozbudzając pragnienie nieustannego doskonalenia siebie zgodnie z ignacjańską zasadą *magis*.

Myśl pedagogiczna Zbigniewa Marka zachowuje aktualność wobec współczesnych wyzwań edukacyjnych związanych z kryzysem relacji, indywidualizacją życia społecznego oraz poszukiwaniem trwałych podstaw aksjologicznych wychowania. Z tego względu jego koncepcja może stanowić cenne źródło inspiracji zarówno dla teorii, jak i praktyki edukacyjnej. W perspektywie dalszych badań zasadne wydaje się

pogłębienie analiz nad możliwościami wykorzystania pedagogiki towarzyszenia w różnych środowiskach edukacyjnych oraz porównanie jej z wybranymi nurtami współczesnej pedagogiki, zwłaszcza pedagogiką krytyczną i emancypacyjną, a także z praktykami mentoringu i tutoringu.

BIBLIOGRAFIA

- Bagrowicz, J. (2006). *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Biel, K. (2010). Pedagogia ignacjańska w procesach resocjalizacji. W: A. Królikowska (red.), *Pedagogika ignacjańska. Historia. Teoria. Praktyka* (s. 269–288). Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM.
- Duminuco, V.J. (2008). Formacja czy indoktrynacja w pedagogice ignacjańskiej? W: W. Pasierbek (red.), *Pedagogika ignacjańska wobec wyzwań współczesnego humanizmu* (s. 173–192). Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM.
- Gray, H. (2000). The experience of Ignatius Loyola: Background to Jesuit education. W: V.J. Duminuco (red.), *The Jesuit Ratio studiorum 400th anniversary perspectives* (s. 1–21). Fordham University Press.
- Kiereś, B. (2016). Personalizm w pedagogice. *Polska Myśl Pedagogiczna*, 2(2), 271–281.
- Kolvenbach, P.-H. (1992). Characteristics of Jesuit education. W: G.-P. Schiavone (red.), *La pedagogia della Compagnia di Gesù* (s. 89–103), E.S.U.R. – Ignatianum Messina.
- Loyola, I. (2006). *Ćwiczenia duchowne* (J. Ożóg, tłum.). Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2014). *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2017a). Autorytet w teorii i praktyce towarzyszenia wychowawczego. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 20(5), 231–248.
- Marek, Z. (2017b). *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*. Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Marek, Z. (2022). *Podstawy pedagogiki religii*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Mółka, J. (2010). Personalistyczny paradygmat pedagogiki ignacjańskiej. W: A. Sajdak i D. Skulicz (red.), *Paradygmaty akademickiego kształcenia pedagogów* (s. 219–227). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mółka, J. i Mółka, M. (2019). *Towarzyszenie w wychowaniu i resocjalizacji*. W: A. Walulik, R. Ceglarek, Z. Marek i N.G. Pikula (red.), *Służyć (z) miłością* (s. 229–247). Częstochowskie Wydawnictwo Archidiecezjalne REGINA POLONIAE.
- Mółka, J. i Mółka, M. (2025). Profesor Zbigniew Marek SJ (1947–2024) – autorytet pedagogicznego towarzyszenia. W: I. Jazukiewicz (red.), *Sprawności moralne w wychowaniu: mistrzowie, autorytety, wzory* (s. 61–82). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Mółka, M. (2017). Ks. Z. Marek SJ, *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa pedagogiki ignacjańskiej*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017, ss. 332 (recenzja), *Ruch Pedagogiczny*, 1, 105–109.
- Mółka, M. (2025). Marek Zbigniew Jan. W: J. Kamińska (red.), *Słownik biograficzny pedagogów polskich* (s. 438–439). Polska Akademia Umiejętności.
- Nowak, M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Podstawy edukacji ignacjańskiej*. (2006). (B. Steczek, tłum.). Wydawnictwo WAM.

- Rembierz M. (2022). Pedagogia towarzyszenia i miłosierdzia jako wyjście na peryferia i dążenie do inkluzji – o interpretacji dynamiki i napięć pedagogii ignacjańskiej papieża Franciszka w nieprzejrzystym świecie. *Horyzonty Wychowania*, 21(57), 63–79.
- de Tchorzewski, A.M. (2018). *Wstęp do teorii wychowania*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Walulik, A. (2017). Synergiczny charakter towarzyszenia wychowawczego. W: Z. Marek, *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej* (s. 9–23). Wydawnictwo Akademii Ignatianum.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).
